

*Р.Ю. Кондратюк
(м. Житомир)*

ВОЛИНЯНИ НА ФРОНТАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Про війну, названу свого часу Другою Вітчизняною, згадували й згадують мало і неохоче. Події тих далеких років вкриті туманом напівзабуття. Канули у Лету імена її учасників та героїв. Серед численних трагічних сторінок Великої війни є й сторінка, вписана українцями в сірих і блакитних шинелях, які під прапорами двох ворогуючих імперій зішлись у смертельному двобої на полях Галичини, в лісах та болотах Волині, на стрімких карпатських кручах. Були серед них і волиняни.

Напередодні війни на території Волинської губернії зосереджувалося потужне ударне угруповання російської армії, що налічувало чотири піхотних та чотири кавалерійських дивізії, з частинами забезпечення. Дислокація військ виглядала наступним чином. У першому ешелоні стояв XI армійський корпус у складі 32-ї (125-й Курський, 126-й Рильський, 127-й Путивльський, 128-й Старооскольський піхотні полки, 32-га артилерійська бригада) й 11-ї (41-й Селенгінський, 42-й Якутський, 43-й Охотський, 44-й Камчатський піхотні полки, 11-та артбригада) дивізій. В безпосередній близькості від кордону, у районах Ковеля і Володимира-Волинського, розташовувалася бригада (67-й Тарутинський та 68-й лейб-Бородінський полки) 17-ї піхотної дивізії XIX армійського корпусу 5-ї армії. Трохи глибше в тилу, у Житомирі й Новограді-Волинському, дислокувалась одна з дивізій IX армійського корпусу – 5-та піхотна (17-й Архангелогородський, 18-й Вологодський, 19-й Костромський, 20-й Галицький піхотні полки, 5-та артилерійська бригада). Згідно з існуючою організаційно-штатною структурою російської армії, до складу кожного армійського корпусу, крім піхотних і артилерійських частин, входила також одна кавалерійська дивізія, що мала номер свого корпусу. Зокрема XI корпусу підпорядковувалась 11-та кавалерійська дивізія, IX – відповідно 9-та кавалерійська.

Незважаючи на суто російські назви військових частин, переважну більшість їх особового складу становили українці. Значна частина офіцерів також походила з України, зокрема з Волинської губернії. З початком загальної мобілізації піхотні дивізії поповнювались запасними до штатів воєнного часу, а також виділяли кадри на сформування так званих дивізій другої черги. Оскільки XI корпус входив до складу військ прикриття, його дивізії не розгорталися. Із семи дивізій другої черги,

розгорнутих у Київському воєнному окрузі, на Волині було створено лише одну – 58-му піхотну дивізію в складі 229 Сквирського, 230-го Новоград-Волинського, 231-го Дрогичинського, 232-го Радомисльського піхотних полків та 58-ї артилерійської бригади. Слід згадати також 78-му піхотну дивізію, розгорнуту із 42-ї дивізії. Хоча остання й дислокувалася у мирний час на Київщині, нові полки дістали “волинські” назви – 309-й Овруцький, 310-й Шацький, 311-й Кременецький, 312-й Васильківський, були укомплектовані переважно мобілізованими з Житомирського, Новоград-Волинського, Овруцького повітів. Як вже зазначалося, XI корпус не розгортав власні кадри, тому 78-а піхотна ввійшла до його складу як третя дивізія.

Новосформована 58-а дивізія разом з 5-ю і 42-ю піхотними склала основу IX армійського корпусу. Слід зазначити, що загалом склад кадрів російських корпусів протягом усієї війни залишався досить сталим. Це в повній мірі стосується й згаданих об’єднань. Ці дивізії пройшли війну практично поруч. Тому спробуємо коротко описати їх бойовий шлях, так би мовити, у “корпусному” розрізі.

Перші постріли на волинській землі прозвучали вже 1 серпня 1914 р. Австрійське командування силами однієї кавалерійської дивізії здійснило посилену розвідку боєм, атакувавши місто Володимир-Волинський. Проте його гарнізон, що складався лише з одного Бородінського піхотного полку, відбив атаку з мінімальними втратами¹.

Ударна група Південно-Західного фронту, до якої ввійшли IX та XI армійські корпуси, основним своїм завданням мала захоплення Львова. XI корпус відзначився в ході першої Галицької операції у боях на річці Золота Липа. В наступних боях під Раво-Руською Селенгінський полк захопив прапор тірольських гірських егерів, що був першим у тій війні випадком здобуття російськими військами штандарту противника. В жовтні-листопаді 1914 р. корпус брав участь у прориві на Краків, а завершив кампанію, вже в складі 8-ї армії генерала Брусилова, в передгір’ях Карпат, у квітні-травні 1915 р. відзначився зокрема в Задністровській операції 9-ї армії. На фоні загальної кризи, яку переживав Південно-Західний фронт, цей наступ дав можливість дещо поліпшити тактичне становище на Буковинському театрі й відтягнути деяку частину сил противника від основного напрямку наступу. В цих боях успішно діяла 78 піхотна дивізія. Лише один 310-й Шацький полк полковника Васильєва 15 травня у бою біля Тержаківського лісу захопив близько 1300 полонених та 28 кулеметів. 31 травня полк розгромив п’ять австрійських полків, а кількість полонених сягала вже 3 тис. А. Керсновський дав надзвичайно високу оцінку бойовій діяльності дивізії. Зокрема він писав: “Совершенно исключительной по качеству была 78-я пехотная

дивизия, которой командовали генералы Альфтан, Добророльский и Васильев. Укомплектованная запасными гвардии, крепко спаянная превосходным офицерским составом полков и батарей 42-й дивизии, она показала себя в первом же бою у Кросно в наступлении на Львов... Враг знал имена Овручского, Шацкого, Кременецкого и Васильковского полков, знал и фамилии их командиров и страшился встречи с этой, не дававшей ему спуска дивизией”².

Проте найяскравіші сторінки до свого послужного списку дивізії XI корпусу вписали в боях за Буковину влітку 1916 р. Командуванням 9-ї армії останньому відводилася головна роль у наступі на чернівецькому напрямку, й він виправдав покладені на нього надії. Вже згадуваний нами Керсновський у черговий раз відзначав доблесть “волинських” дивізій. “В этот день (28 травня – прим. авт.) – в Доброноуцком сражении – он растерзал Пфланцер-Балтина, разорвав его армию пополам... Главный удар на высоту “458” повела 32-я пехотная дивизия генерала Лукомского. Саму высоту и Доброноуц взял 126-й пехотный Рыльский полк полковника Рафальського... В 11-й пехотной дивизии полковник Батраец с Охотским полком кинулся на два венгерских полка, разметал их и взял одним ударом 100 офицеров и 3800 нижних чинов в плен. Впереди Камчатского полка шел начальник 11-й пехотной дивизии генерал Бачинский...”³. У ході травневих боїв на Буковині, в яких одну з головних ролей відіграв і XI корпус, було розгромлено південну групу армій противника, відкрито шлях до подальшого очищення від нього краю. 5 червня 32-га піхотна дивізія захопила Чернівці. В ході літнього наступу корпус, оволодів Коломиєю, Станіславом й, як у кампанії 1914 р., зупинився в передгір’ях Карпат. І знову гірський рубіж виявився нездоланим для російських військ. Роблячи спроби продовжити наступ, частини XI корпусу, як й усієї 9-ї армії, відбивали запеклі контратаки противника. Особливо важких втрат вони зазнали при обороні Дорни-Ватри та Кірлібаби. Ситуація ускладнювалася важкими природними і кліматичними умовами. Бої велися на високогір’ї, у глибокому снігу. На буковинському фронті корпус залишався до літа 1917 р. Після провалу літнього наступу був виведений на Поділля, де й завершив своє існування після Жовтневого перевороту.

На початку війни пліч-опліч з XI корпусом у складі 3-ї армії бився і IX армійський корпус. Після завершення мобілізації його було розгорнуто для наступу в районі Кременець-Шумськ. Перше бойове хрещення “житомирські” дивізії прийняли 13 (26) серпня у районі населених пунктів Жуків та Гологури, що на захід від Золочева. В триденному зустрічному бою на річці Золота Липа російські війська розгромили 3-й австрійський корпус генерала Е. Колеруса, відкривши тим самим шлях

на Львів. Перші важкі бої принесли й перші втрати. Лише 13 серпня, ведучи своїх солдат в атаку, загинули командири Сквирського і Дрогичинського полків полковники Євген Дженеєв та Костянтин Лінда. У вересні останки полеглих офіцерів було перевезено до Житомира й з військовими почесними перепоховано на одному з міських кладовищ.

Слід відзначити, що багато полеглих у боях офіцерів, рідні та близькі яких проживали в Житомирі, поховані на місцевих кладовищах. У ніч на 14 серпня під час розвідки біля села Демичі, був поранений і залишився на полі бою рядовий Ф. Миколаєнко – уродженець села Бабушки П'ятківської волості Житомирського повіту. Наступного дня, коли противника було вибито із зайнятих позицій, однополчани знайшли розтерзаний труп Миколаєнка. В солдата були відрізані ніс та вуха, а на тілі нарахували 15 багнетних ран. Коли звістка про мученицьку смерть воїна дійшла до його батьківщини, у Житомирі, при лазареті селянських установ було відкрито іменну палату.

Вже в перший день наступу відзначився 165-й Луцький піхотний полк, який розгромив три австрійських полки, захопивши 2000 полонених і 16 гармат⁴.

Після боїв на Золотій Липі частини 9-го армійського корпусу брали участь у Галицько-Львівській операції, що завершилася 21 серпня здобуттям Львова. Серед військових істориків точаться суперечки щодо доцільності й стратегічного значення цієї останньої. Проте тоді, восени 1914 р., вона вважалася перемогою російських військ, а її “герой” – командувач 3-ї армії генерал Рузький був нагороджений одразу двома Георгіївськими хрестами. В подальшому темпи переможного наступу російських військ знизилися, зав'язалися важкі виснажливі бої на Рава-Руському напрямку. Лише за два дні 58-а дивізія втратила під містечком Магерув близько 2 тис. чол. особового складу. Невдовзі бойові шляхи 5-ї та 58-ї піхотних дивізій розійшлися. Остання ввійшла до складу так званої Блокадної армії, що брала участь в облозі й штурмі фортеці Перемишль. Частини 5-ї піхотної дивізії продовжували наступ на території Польщі. У листопаді 1914 р. в кровопролитних позиційних боях на річці Сан, поблизу міста Ярослав, дивізія зазнала чи не найважчих за всю війну втрат. Тут поліг майже весь кадровий склад з'єднання, поклали голови тисячі поліських селян, одягнутих у солдатські шинелі. Про це красномовно свідчать численні “похоронки”, що зберігаються зараз у фондах Державного архіву Житомирської області. В цих боях загинув зокрема капітан 19-го Костромського полку, уродженець Житомира Олексій Золденко – брат відомого українського оперного співака Володимира Золденка.

Загалом у перший період війни 5-та піхотна дивізія проявила себе з

найкращого боку, пройшовши з важкими боями до Кракова. В ході другої Галицької битви особливо відзначилися Вологодський і Костромський полки полковників Ступіна та Раєвського. 13 листопада вони стрімко оволоділи Бохнею – одним з найукріпленіших фортів Краківської оборонної системи. При цьому було захоплено до 3000 полонених і 25 гармат. Розбита 4-та австрійська армія вже готова була залишити Краків. Проте переможний наступ військ генерала Радко-Дмитрієва було несподівано зупинено наказом верховного головнокомандування. Кількаденна вимушена бездіяльність дала змогу австрійцям перегрупуватися й самим перейти в наступ. Бої, відомі як битва при Лімануві ледве не обернулися поразкою 3-ї армії. Зрештою, на початок грудня фронт останньої остаточно набрав позиційного характеру. Зокрема 9-й армійський корпус зупинився на рубежі ріки Дунаєць.

Наступних важких втрат дивізії корпусу зазнали у квітні-травні 1915 р., під час трагічної для російської армії Горлицької оборонної операції. Як відомо, перед початком наступу командування противника створило потрібну перевагу в силах на вузькій ділянці фронту. Так, лише ослабленому IX корпусу протистояла вся 4-та австрійська армія. Найважча доля випала Костромському піхотному полку, що знаходився у резерві. В складі зведеної групи генерала Володченка останній було кинуте під таранний удар австро-німецьких корпусів. Він потрапив у саму гущу страшної “м’ясорубки”, названої пізніше Горлицьким проривом. Для того щоб відчутти весь трагізм ситуації, варто процитувати лише декілька рядків з оперативних зведень штабу 3-ї армії за 21 квітня. “Значительные силы неприятеля наступают против отряда Володченко. Тяжелая артиллерия противника засыпает снарядами наши окопы, сравнивая их с землей. Противник несколько раз переходил в атаки против острожцев и костромичей, но все атаки отбиты. Потери значительные”. Наступного дня генерал Володченко повідомляв штаб армії: «...От трех пехотных полков – Балтинского, Острожского и Костромского, пока собралось 607 человек, но подходит еще много людей»⁵ Загалом же лише за перші дні боїв у Костромському полку залишилося трохи більше 300 активних багнетів.

Після літніх боїв 1915 р., названих “Великим відступом”, поповнений маршовими підрозділами IX корпус було перекинуто на Західний фронт. Тут, у липні 1916 р. він взяв участь у безглуздому, з точки зору воєнного мистецтва, наступі під Барановичами. Опис операції, в ході якої було остаточно знищено залишки кадрового складу дивізії корпусу, міститься у праці А.М. Зайончковського “Первая мировая война”. Наступ розпочався 3 липня. Йому передувала багатогодинна артилерійська підготовка, що велася протягом усього попереднього дня. Проте

вогневу оборону противника так і не було подавлено, часткових руйнувань зазнали лише окопи першої лінії. Початковий успіх дивізій IX корпусу не був підтриманий сусіднім XXXV корпусом. Тому наступаючі підрозділи були зупинені на другій лінії окопів шквальним кулеметним вогнем з глибини оборони. Не дала результату й повторна артпідготовка наступного дня. Крім того, атакуючі підрозділи були зупинені в районі с. Скробів контрударом резервних німецьких частин. Загалом безрезультатні атаки на цій ділянці фронту тривали близько десяти днів. Лише за перших три дні боїв втрати становили до 50% відсотків особового складу корпусу. 14 липня противник силами двох дивізій завдав потужного контрудару на ділянці у районі Скрובה, яку займала 5-та піхотна дивізія, та повністю відновив позиційне становище, яким воно було на початку операції. Крім безповоротних втрат, росіяни втратили лише полоненими до 1500 чоловік, а також 11 кулеметів⁶. Подальші спроби командування переламати хід подій не принесли успіху. Остаточно виснаживши людські й матеріальні резерви, війська 4-ї армії зупинилися на зайнятих позиціях. Там завершився бойовий шлях дивізії восени 1917 р.

Інша, але не менш трагічна, доля судилася 58-й дивізії. В серпні 1915 р. її було терміново перекинуто на Північно-Західний фронт для посилення гарнізону фортеці Новогеоргієвськ. Відомо, що на той момент у зв'язку з глибоким просуванням німецьких військ у глиб російської території її оборона вже втратила будь-який сенс. Але і в таких умовах майже 100-тисячний гарнізон при 1204 гарматах, спираючись на досить потужну фортифікаційну систему, міг самостійно захищатися досить тривалий час. Проте приймаючи рішення про оборону, головнокомандуючий Північно-Західним фронтом генерал М.В. Алексєєв припустився помилки, яка обернулася трагедією. В останній момент з фортеці було виведено кадровий XXVII армійський корпус, який з літа 1914 р. становив її постійний гарнізон, досконало знав місцевість та систему фортів. Натомість він був змінений двома щойно сформованими ополченськими дивізіями і 58-ю та 63-ю піхотними дивізіями з Південно-Західного фронту. Дві останні, хоч й мали певний бойовий досвід, значною мірою складались із свіжого поповнення, яке, за свідченням російського військового історика А. Керсновського, ще не було навіть розподілене по полках. Звичайно, що вся ця маса озброєних людей не мала ніяких шансів витримати натиск кадрових німецьких дивізій. Бойовий дух був відсутній не лише серед солдатів, а і в командування гарнізону. 6 серпня комендант фортеці генерал М.П. Бобир спочатку сам перейшов на бік противника, а потім наказав капітулювати своїм підлеглим. У полон потрапило 83 тис. солдат та офіцерів, у тому числі

---

23 генерали⁷. При цьому бойові втрати становили лише 3 тис. чол. Таким чином, за іронією долі 58-а дивізія повторила долю гарнізону фортеці Перемишль, у здобутті якої вона відзначилася менше ніж півроку перед тим.

Звичайно ж участь волинян у Першій світовій війні не обмежувалася службою лише в згаданих військових частинах. Солдатська доля розкидала їх по всіх фронтах, від Варшави до Трапезунда. Проте можна стверджувати, що основна маса бійців, призваних із запасу з території Волинської губернії, воювала на Південно-Західному фронті. Такий висновок дозволяє зробити аналіз справ Волинської казенної палати про нарахування пенсій вдовам загиблих воїнів й інвалідам, що зберігаються у фондах Державного архіву Житомирської області. Загальний обсяг цього джерельного масиву становить близько 5 тис. одиниць зберігання. Документи, як правило, містять номер і назву військової частини, в якій служив солдат, місце його загибелі або поранення. У багатьох випадках зустрічаються послужні списки або солдатські картки, з яких можна судити про головні етапи служби, час призову, зарахування до військової частини, участь у боях, нагородження тощо. Перегляд лише незначної частини справ дає можливість визначити середню тривалість життя солдата на фронті. Підраховано, що від часу прибуття воїна в бойову частину та до моменту загибелі або поранення проходило у середньому три-чотири тижні, а в період інтенсивних бойових операцій і декілька днів.

На жаль, уже, мабуть, ніхто не зможе скласти поіменного реєстру загиблих під час Першої світової війни воїнів-українців за аналогом сучасної Книги Пам'яті. Хоча певна джерельна база для нього існує. При цьому не обов'язково їхати до Російського військово-історичного архіву. У кожному обласному архіві України, де зберігаються фонди губернських казенних палат, теоретично повинні зберегтися пенсійні справи на вдів та інвалідів Першої світової війни. Подібна інформація повинна була також відкластися в документах волосних правлінь, на адресу котрих, як правило, надходили повідомлення з військових частин про загибель солдатів. Оригінали "похоронок" залишались у канцелярії правління, а копію волосний старшина надсилав родичам. Зрештою, "Списки убитих, ранених и пропавших без вести" протягом усієї війни друкувалися на сторінках місцевої преси, зокрема в офіційних "Губернских ведомостях". Хоча вони далекі від досконалості, містять численні помилки в написанні імен і прізвищ, усе ж несуть певне інформаційне навантаження й також можуть прислужитися для подібного роду досліджень.

Перша світова війна відкрила епоху воєн "озброєних народів". Тому про імена та долі мільйонів волинян у солдатських шинелях не дізнаємося ніколи. Але невірним було б не згадати про тих, хто вів у бій ці

людські маси – генералів і старших офіцерів російської армії. Імена багатьох з тих, хто згодом відзначився в боях, тим чи іншим чином пов'язані з Волинню, й по праву можна називати їх своїми земляками. Згадаємо лише кілька прізвищ.

Генерал-лейтенант Володимир Вікторович Сахаров командував XI армійським корпусом з грудня 1912 р. Під його началом останній вступив у війну та здобув перші бойові успіхи в Галицькій битві. З жовтня 1915 р. – командуючий 11-ю армією, з грудня 1916 р. – головнокомандуючий Румунським фронтом. Після Лютневої революції був знятий з посади і фактично усунувся від справ. Жив у Криму, де в серпні 1920 р. загинув від рук партизанів⁸.

5-та піхотна дивізія вступила у війну під командуванням уродженця Волинської губернії генерал-лейтенанта Павла Антоновича Парчевського. З 1899 по 1903 рр. він служив тут на посаді командира 167-го Острозького піхотного полку. Згодом, займав штабні посади у військах Забайкальської області й Іркутського воєнного округу. З грудня 1913 по травень 1916 р. – начальник 5-ї піхотної дивізії. Під його командуванням остання витримала найбільш важкі бої на Південно-Західному фронті та вписала до свого формуляру яскраві бойові сторінки – Львів, Рава Руська, Краків, Горлиця тощо. Після Лютневої революції генерала Парчевського, на той час командира XXXV армійського корпусу, було знято з посади і зараховано в резерв чинів при штабі Мінського воєнного округу. Подальша його доля невідома⁹.

Промтов Михайло Миколайович – генерал-лейтенант, командир 32-ї артилерійської бригади (з лютого 1911 р). У листопаді 1914 р. призначений начальником 82-ї піхотної дивізії, що входила до складу блокадної армії. Під час Брусилівського прориву командир Зведеного корпусу 9-ї армії, де війська під його командуванням відзначилися в боях на Буковині. Після Жовтневого перевороту приєднався до білогвардійського руху. Один з найвідоміших командирів Добровольчої армії. Під час громадянської війни бойова служба генерала Промтова проходила на півдні України. Після захоплення більшовиками Одеси в січні 1920 р. разом із залишками своїх частин прорвався на територію, зайняту польськими військами, де був інтернований. Помер у Белграді 1950 р.

Цікавою є постать начальника 58-ї піхотної дивізії генерал-лейтенанта Степана Феліксевича Стельницького, який прийняв з'єднання у вересні 1914 р. від його першого командира генерал-лейтенанта В.В. Чернав'їна. Саме під його командуванням дивізія відіграла одну з вирішальних ролей у здобутті Перемишля. 6 березня 1915 р., під час спроби прориву гарнізону заблокованої фортеці, на ділянку оборони 58-ї дивізії припав головний удар противника. Атака австрійців була відбита, причому

потрапило в полон близько 3200 солдат та офіцерів. Ця невдала вилазка стала одним з основних факторів, що прискорив здачу фортеці. За вміле керівництво військами й особисту мужність у боях під Перемишлем генерала Стельницького було нагороджено орденом св. Георгія 3-го ступеня. 3 червня 1915 р. він командував XXXIX армійським корпусом, який відзначився під час Брусилівського прориву. У вересні 1917 р. призначений командуючим Особливої армії Південно-Західного фронту. В умовах швидкого розвалу фронту і більшовизації військових частин фактично був усунутий від командування у листопаді того ж року. Після Жовтневого перевороту очолив III армійський корпус військ УНР, штаб якого знаходився в Києві. Наприкінці листопада 1918 р. знятий з посади внаслідок ідеологічних суперечок з гетьманом П. Скоропадським¹⁰.

Начальником доблесної 78-ї піхотної дивізії з червня 1915 р. був генерал-лейтенант Сергій Костянтинівич Добророльський. Славні бойові справи дивізії у боях за Буковину було здійснено під його командуванням. Після Жовтневого перевороту приєднався до “білого руху”, займав значні командні посади в Добровольчій армії. Згодом жив у Берліні, став – активним діячем білоемігрантського руху.

Генерал від інфантерії Іван Іванович Федотов після випуску з Чугуївського піхотного юнкерського училища у 1875 р. розпочав службу в 18-му Вологодському піхотному полку, разом з яким брав участь у російсько-турецькій війні 1877-78 рр. З 1897 по 1900 рр. – начальник штабу 11-ї піхотної дивізії. Згодом служив на різних посадах у військах Туркестанського воєнного округу. В липні 1910 р. повернувся на Волинь, прийняв під командування 11-ту дивізію, з якою вступив у війну. За перші бої 13-14 серпня 1914 р. нагороджений орденом св. Георгія 4-го ступеня. В подальшому командував армійським корпусом, який відзначився під час літнього наступу 1916 р.

Серед офіцерів, які вступили у війну командирами полкової ланки, можна відзначити генерал-лейтенанта Володимира Зеноновича Май-Маєвського. Він командував 44-м піхотним Камчатським полком (з серпня 1910 р.), який успішно діяв на початку війни. В листопаді 1914 р. призначений командиром бригади 11-ї піхотної дивізії. Згодом командував армійськими корпусами. Після жовтня 1917 – один з активних учасників “білого руху” в Україні, є прототипом генерала Ковалевського з відомого роману й однойменного фільму “Адъютант его превосходительства”.

Хоча з часів Першої світової війни пройшло вже майже століття, не слід забувати про тих, які не з власної волі поклали на ній життя, незалежно від того, у мундир якого кольору вони були одягнуті. На сьогодні та війна становить лише предмет наукових зацікавлень істориків, які

вивчають її переважно з воєнно-політичної точки зору. Проте в цій темі є ще один важливий аспект – регіональний. Зараз, коли надається дедалі більшої уваги розвитку краєзнавства, дослідження однієї з найбільших воєн XX століття, її вплив на долі окремих людей не повинні залишитися поза увагою. Для тодішнього покоління це була грандіозна подія. Поглянути на неї очима останнього, крізь призму його світосприйняття може стати одним із завдань майбутніх краєзнавчих досліджень.

При вивченні історії того чи іншого населеного пункту або місцевості завжди цікаво знати, як воювали, де, коли і при яких обставинах загинули земляки, нащадки котрих, можливо, й досі мешкають там.

Звичайно, метою цієї публікації не було ґрунтовне дослідження бойових дій чи біографій воєначальників. Автор поставив перед собою завдання окреслити проблему для можливих досліджень, охарактеризувати їх джерельну базу на прикладі лише одного регіону.

---

¹ Керсновский А.А. История русской армии. – М., 1994. – С.179.

² Там само. – Т. 4 – С.209.

³ Там само. – Т. 4. – С.201.

⁴ Там само. – Т. 4. – С.49.

⁵ Горлицкая операция. Сборник документов. – М., 1941. – С.137, 146.

⁶ Зайончковский А.М. Первая Мировая Война. СПб., 2002. – С.557-558.

⁷ Керсновский А.А. Вказ. праця. – Т. 4. – С.301.

⁸ Залесский К.А. Кто был кто в Первой мировой войне? Биографический энциклопедический словарь. – М., 2003. – С.547-551.

⁹ Там само. – С.469.

¹⁰ Там само. – С.570-571.